

LES ACTITUDS DE L'ARTISTA

**Per Antoni Gelonch Viladegut
Per a la Col·lecció Gelonch Viladegut**

Sant Cugat del Vallès, juny 2015

Sumari

¿Què és un artista?	3
A. La recerca de la genialitat i de la imaginació	7
B. La recerca de la llibertat amb confiança i paciència	9
C. La recerca del compromís i de la lucidesa	11
D. Els somnis i la recerca de la felicitat	13
E. De l'esforç com a recerca	16
F. Èxit i fracàs	19

¿Què és un artista? ¿S'hi poden trobar diversos conceptes darrera d'aquesta paraula? L'existència de diferents disciplines pel que fa a la creativitat artística, ¿produceix diferents tipus d'artistes? ¿Hom pot establir una categorització dels artistes, o una classificació segons els diferents tipus d'activitat? Les respostes poden ser molt diferents i, àdhuc, clarament oposades. Però, malgrat tot, el concepte 'artista' existeix, perquè algú pensa i produeix art. En aquest article, intentaré aprofundir en el(s) significat(s) d'aquest concepte.

En qualsevol cas, per a mi, un artista és una persona compromesa en una o més d'una de qualsevol de les diferents possibilitats de l'ampli espectre d'activitats relacionades amb la creació d'art, la pràctica de les arts, i/o la producció d'una creació artística.

Habitualment, tant en el llenguatge col·loquial com en l'acadèmic, es considera que un artista és, exclusivament, aquell que practica un art visual. I, en canvi, en un entorn de negocis o d'escoles de negocis, es considera com a tals als músics i altres persones que produeixen sons o *performances* (excepte els actors). I així s'arriba a la realitat en què es podria denominar amb aquest nom a un escriptor, però normalment no es fa o és menys comú la seva utilització per a descriure'l com un artista.

¿Quines són les possibles definicions que podem trobar en un diccionari?

Si prenem el *Wiktionary* trobem que el mot 'artista' pot tenir les següents accepcions:

1. Una persona que crea art,
2. Una persona que crea art com un treball,
3. Una persona que és experta en alguna activitat.

L' *Oxford English Dictionary* defineix, pel seu compte, la significació primigènia del terme artista:

1. Una persona culta que ha obtingut un Màster en Arts,
2. Una persona que practica una ciència, tradicionalment la Medicina, l'Astrologia, l'Alquímia o la Química,
3. Una persona interessada en obtenir una expertesa en una determinada matèria mitjançant l'estudi o la pràctica,
4. Una persona experta en un art manual, com podria ser la mecànica,
5. Algú que allò que treballa ho transforma en una peça de les Belles Arts,
6. Aquell que cultiva una de les Belles Arts, tradicionalment les arts que són realitzades sota la inspiració de les muses.

Per als experts de la Universitat de Princeton un artista és una persona creativa, és a dir, una persona que amb el seu treball creatiu mostra la seva sensibilitat i imaginació.

Si apropem l'angular cap a la realitat de casa nostra, tenim que al *Diccionari de la llengua catalana* (de l' Institut d'Estudis Catalans) hi trobem aquestes accepcions:

1. Persona que practica un art, especialment una de les belles arts.
2. Persona que té per professió cantar, tocar, dansar o representar obres de teatre, etc.
3. Persona molt hàbil, llesta o eixerida.
4. Dotat per a les arts.

5. Des de l'edat mitjana, persona que professava o estudiava les arts liberals.
6. En l'Antic Règim, persona que es dedicava a una art o una professió no mecànica.

Però, fem ara una mica d'història sobre aquest terme:

Entre els Grecs el mot 'techne' és sovint traduït com 'art', la qual cosa avui en dia representaria un mestratge en qualsevol tipus de coneixement o d'art. D'altra banda, l'adjectiu llatí derivat d'aquesta paraula, 'technicus', és la base de mots com ara tècnica, tecnologia o tècnic, en llengua catalana.

En la cultura grega, qualsevol de les nou Muses supervisava un camp diferent de la creació humana:

- Cal·líope (Καλλιόπη, 'la del bell esguard, agradable a la vista'). Musa de la poesia èpica. Atributs: una tauleta de cera per escriure
- Clio (Κλειώ, 'aquella que els fa famosos'). Musa de la història. Atributs: un volum enrotllat.
- Èrato (Ἔρατώ, 'la que provoca desig'). Musa de la poesia lírica. Atributs: normalment una lira, però en la imatge adjunta, la mà en un pedestal.
- Euterpe (Ευτέρπη, 'la molt agradable, la d'agradable geni o La de bon ànim'). Musa de la música. Atributs: una flauta
- Melpòmene (Μελπομένη, 'La melodiosa, la cantant, la poetessa'). Musa de la tragèdia. Atributs: una màscara tràgica i coturns (sabates altes).
- Polímnia (Πολυμνία, 'la dels molts himnes'). Musa dels himnes i la geometria. Atributs: els colzes recolzats en un pedestal i la mà sostenint-se el mentó.
- Talia (Θάλεια, 'la que floreix, la festívola'). Musa de la comèdia. Atributs: una màscara còmica.
- Terpsícore (Τερψιχόρη, 'delit de la dansa'). Musa de la dansa. Atributs: una cítara per acompanyar els dansaires amb la música.
- Urània (Ουρανία, 'celestial'). Musa de l'astronomia. Atributs: una esfera.

Cap de les muses, doncs, no estava identificada ni amb la pintura ni amb la escultura. A la Grècia antiga els escultors i els pintors presentaven un perfil baix, sovint eren considerats com estant en un punt intermedi entre ser homes lliures i esclaus, mentre que el seu treball era vist com un mer treball manual.

El mot art deriva del Llatí 'ars', que, en un sentit literal, significa 'mètode d'aprenentatge' o 'tècnica', però que du una connotació de bellesa.

Durant l'Edat mitjana el mot artista ja existia i s'utilitzava en alguns països com ara Itàlia, però el seu significat s'assemblava més a quelcom com ara artesà, tot i que aquest mot era desconegut a l'època. Un artista era algú que treballava, que feia la seva feina més bé que els altres, algú que tenia una expertesa d'una excel·lència remarcable, que posseïa una expertesa d'entre les millors en el seu camp d'activitat. En aquest període alguns productes 'artesanals' (com ara els tèxtils) eren molt més apreciats i cars que les pintures o les escultures.

La primera divisòria que es va establir entre arts majors i menors data, al menys, dels treballs de Leon Battista Alberti (1404-1472). De treballs com ara 'De re aedificatoria',

'De pictura', o 'De statua', que ja es focalitzaven en la importància de les capacitats intel·lectuals de l'artista per sobre de les habilitats manuals.

Amb l'eclosió de les Acadèmies a Europa (cap a la segona meitat del segle XVI) la diferència entre les belles arts i les arts aplicades es va acabar establint de forma clara.

Algunes definicions contemporànies d' 'artista' i d' 'art' estan molt relacionades amb la cultura, tot i conservar els atributs estètics que els hi són inherents, i es fa en la mateixa línia que s'adopta per a l'establiment de la bellesa, tot i havent-hi divergències conceptuals pel que fa a estandarditzar allò que hom considera com a 'bonic' o 'bell'.

¿Quina és la conceptualització actual pel que fa a 'artista'?

Avui en dia, el mot 'artista' és un terme descriptiu que s'aplica a qualsevol persona que està compromesa amb una activitat considerada com un art. Un artista podria ser definit com 'una persona que s'expressa a través d'un mitjà'. El mot 'artista' també és utilitzat en un sentit qualitatiu, quan es refereix a persones creatives, innovadores i que exerceixen una pràctica artística.

Molt sovint aquest mot descriu a tots aquells que creen en un context de belles arts o d'alta cultura', mitjançant el dibuix, la pintura, l'escultura, el gravat, la interpretació, la dansa, l'escriptura, la cinematografia, els nous canals i mitjans de comunicació, la fotografia i la música. És a dir, referit a persones que empren la imaginació, el talent o les seves habilitats per a crear o produir treballs que poden ser jutjats per tercers com a posseïdors de valors estètics. Els historiadors de l'art i els crítics d'art defineixen els artistes com aquelles persones que produeixen art en el marc d'una disciplina reconeguda o que s'és capaç de reconèixer. Aquesta accepció, doncs, contrasta amb la que hom tenia a l'Edat mitjana referida a treballadors molt especialitzats i especialistes en arts aplicades o decoratives, i que ara reconixeríem com a artesans (com els terrissaires, els orfebres o els vidriers). És en l'entorn del Renaixement que els artistes de les Belles Arts incrementen el seu status cap a un alt nivell de consideració.

El mot "artista" també pot ser utilitzat, tot i que cada cop és menys usual i només s'empra eventualment en sentit metafòric, per a descriure aquelles persones que tenen unes altes habilitats professionals però no relacionades amb l'art, com ara advocats, metges, mecànics o matemàtics.

Bé, com hem pogut comprovar, tant amb les diferents definicions que podem trobar als Diccionaris com amb el petit recorregut històric que hem fet sobre l'ús del mot i les seves decantacions en el transcurs del temps, o respecte a la conceptualització actual del mot, podem observar que el debat és viu i que la seva definició és fluctuant i es va enriquint amb nous afegitons o variacions. Però sembla ben establert que un artista és sempre una persona que, tot i tenint unes notables habilitats de base per a l'exercici d'una determinada activitat creativa, està sempre a la recerca...A la recerca de nous ideals estètics, a la recerca d'emocions, a la recerca d'expandir els límits, a la recerca de nous elements de producció, a la recerca de nous temes, a la recerca de nous llenguatges, sempre a la recerca de...

I aquesta recerca s'ha de basar en el desenvolupament d'unes habilitats, intrínseques o adquirides, però que s'han d'exercir amb unes determinades actituds. És en la simbiosi entre aptituds i actituds, com en quasi tots els dominis de l'activitat humana, on es troba el progrés de l'artista, el progrés de la persona, el progrés de la humanitat.

Aquest article es basa en l'anàlisi de les actituds que ha de tenir un artista per a poder reeixir en la seva recerca. Per tant, conceptes com genialitat, imaginació, llibertat, confiança, paciència, dificultat, entusiasme, satisfacció, èxit, fracàs, somni(s), felicitat, esforç, voluntat,...seran els termes que analitzarem en relació a la visió i pràctica del treball de l'artista.

I aquest recorregut per les actituds ho farem de la mà de cites de personatges il·lustres de la cultura universal que han reflexionat sobre el tema. De Plutarc a Facundo Cabral, d'Albert Einstein a Aristòtil, de John Fitzgerald Kennedy a Blaise Pascal, de Confuci a Victor Hugo, de Montesquieu a Benjamin Disraeli, de Gandhi a Winston Churchill,..., aquells que representen el bo i millor del pensament de tots els temps.

Reproduïrem quasi un centenar de cites que anirem desplegant segons el tema, però sense seguir cap ordre cronològic ni d'especialitat. Deixant que la llarga via del riu del pensament vagi fluint..., de manera que us recomano una lectura reposada en qualsevol meandre a l'ombra d'un arbre acollidor que us aixoplugui i us guardi de qualsevol insolació i del mal de cap derivat.

Bona lectura! Amb els savis, a la recerca (proustiana) de...

A. LA RECERCA DE LA GENIALITAT I DE LA IMAGINACIÓ

La genialitat la podem descriure com la qualitat de genial, i és genial aquella persona que està dotada de geni o inspirada pel geni. Però, arribats a aquest punt, ¿què és el geni? Al meu entendre, és l'aptitud superior de què està dotada un esperit creador, del que està dotada una persona que té un poder altíssim d'invenió i/o d'organització. Per tant, hi ha unes quantes condicions que s'han d'aplegar en una mateixa persona en un mateix moment històric: ha de tenir un esperit creador que s'ha de traduir en un alt poder d'invenió i que ha de desenvolupar en un grau màxim. Per tant, de genis n'hi ha més aviat pocs. Però, ¿cóm s'arriba i cóm s'assumeix la genialitat per part d'un artista? Llegim i interioritzem algunes idees al respecte:

Ja Thomas Alva Edison -l'inventor de la bombeta, del telèfon i del fonògraf- ens deia que **"la genialitat és un 1% d'inspiració i un 99% de transpiració"**. Una frase que posa en valor el treball diari, la cultura de l'esforç i la escassetat de la manifestació de la inspiració.

Però, de tota manera, aquesta qualitat del geni existeix. I sinó llegim el que va escriure al respecte Henri F. Amiel (filòsof, crític i poeta suís): **"fer amb soltesa el que és difícil als altres, aquesta és la senyal del talent; fer el que és impossible al talent, aquest és el signe del geni"**.

De tota manera, amb aquesta dificultat d'accedir a la categoria de geni, això implica que de genis en deu d'haver més aviat pocs, ¿no? Bé, doncs, aquest no és el parer d'Albert Einstein, que fou capaç d'escriure que **"tots som genis. Però si jutges a un peix per la seva habilitat per escalar un arbre, viurà la seva vida sencera creient que és un inútil"**.

Reconfortats amb aquesta frase d'Einstein i convençuts que tots som genis, potser que tornem a tocar de peus a terra, i que ens deixem acaronar mentalment per Sir Winston Churchill quan deia que **"millorar és canviar, ser perfecte és canviar sovint"**. Vet aquí que tenim aquí dos dels mots forts per assolir la condició de geni: millorar i canviar.

Però, ¿cóm podem canviar? Com en tants casos, Einstein té la fórmula, i la té per partida doble, perquè tal i com ell diu **"l'important és no deixar de fer-se preguntes"** i és que, a més, **"bogeria és pretendre canviar, fent el mateix"**. Qüestionar-se contínuament i no caure en la rutina. Bons consells!

És clar que per aquest qüestionament i per a encetar aquests canvis ens caldrà imaginació. Una imaginació entesa a l'estil del poeta romàntic Gustavo Adolfo Bécquer quan deia que **"el que té imaginació, amb quina facilitat treu del no-res un món!"**, o a l'estil d'Albert Einstein (a qui hom podria suposar en el pol oposat de la lírica poètica) quan escrivia que **"en els moments de crisi, només la imaginació és més important que el coneixement"**. I la vida humana, ¿no és una successió de moments de crisi? ¿La crisi no és inherent a la condició humana i no és una palanca que ens ha de permetre confirmar-nos i avançar?

En moments de crisi s'imposa disposar d'un bon esperit de lluita, de la lluita que permet avançar contra qualsevol oposició, tal i com ens proposa el mateix Einstein, quan afirma que **"els grans esperits sempre han hagut de lluitar contra l'oposició ferotge de ments mediocres"**. Una frase que podria fer eco amb una màxima d' Aristòtil quan diu que **"el veritable deixeble és aquell que supera al mestre"**. Superar, confrontar-se per superar, és una altra actitud necessària en la conformació de la genialitat.

Com ho és també la necessitat d'enginy. El gran escriptor Jules Renard escrivia en aquesta línia que **"l'enginy potser és al talent allò que l'instint és a la raó"**. Tornem al cercle inicial: el geni com a talent superior, la necessitat d'un instint que permet elevar-nos. Perquè, tal i com deia el gran William Shakespeare, **"sabem el que som, però encara no sabem el què podem arribar a ser"**. Aquest gran coneixedor de l'ànima humana ens recomana humilitat i audàcia. ¿Serem capaços de recollir adequadament aquest missatge?

I bé, acabem aquest bloc amb una frase optimista (com no podia ser d'altra manera) del genial Pablo Picasso. D'una frase que ens obre les portes a continuar tota la vida desenvolupant les nostres aptituds amb les millors de les nostres actituds: **"Tots els nens i nenes neixen artistes. El problema és seguir sent un artista a mesura que anem creixent"**. Seguim, doncs, sent artistes tot conservant i desenvolupant el nostre esperit de nens i nenes entremaliats a la recerca de...

B. LA RECERCA DE LA LLIBERTAT AMB CONFIANÇA I PACIÈNCIA

L'artista és, per definició i per pràctica històrica voluntarista, un esperit lliure, un esperit obert a la recerca, a l'anar més enllà, obert a la descoberta de nous horitzons, a transitar per nous camins, a experimentar noves vies i sensacions. I aquesta recerca i aquesta descoberta s'han de fer, cal que es facin, amb un esperit obert, no condicionat i crític, guiat per la recerca de la llibertat creativa, i en un ambient que cal que sigui, alhora, de confiança i de paciència.

Probablement no és fàcil conciliar llibertat (que significa ales desplegadas) amb paciència, perquè l'esclat creatiu no s'adiu amb temps determinats, perquè apareix quan apareix i no ho fa a hores fixes. Però l'esclat només pot venir després d'emprar molt temps experimentant, donant voltes, assajant, provant, fracassant,..., però amb la voluntat de perseverar. Pacientment, un dia rere l'altre. Com les cuineres que fan un nou rostit, poc a poc, però intentant trobar el punt de diferència. A foc lent, però amb un cop de geni si cal.

Aquesta recerca de la llibertat no pot ser una '*pose*' més o menys acurada i/o reeixida, no pot ser un crit indiscriminat i només propici a "*épater le bourgeois*" (una expressió acreditada que ens serveix adequadament en aquest cas), no pot ser una rebequeria que intenti fonamentar l'exhibicionisme, el mal gust o la simple pedanteria. Ben al contrari, la recerca de la llibertat creativa ha de ser exigent, auto-exigent, constant i pacient. Perquè només allò que costa, acaba tenint valor.

Perquè si tal i com deia Sir Winston Churchill, "**les actituds són més importants que les aptituds**", i n'estic convençut; també considero, com el filòsof alemany Arthur Schopenhauer, que "**no hi ha cap vent favorable per aquell que no sap a quin port es dirigeix**". Cal actitud i direcció, i això és així en l'art, com en qualsevol altra activitat humana.

Per saber a quin port ens dirigim, ens cal definir l'objectiu tot i sabent que el camí no està trillat i que cal anar-lo dissenyant i marcant. Amb llibertat però amb conviccions, sabent però que "**la conformitat és el carceller de la llibertat i l'enemic del creixement**", tal com deia el President John Fitzgerald Kennedy. O tal com l'inventor, científic i enginyer escocès Alexander Graham Bell reblava el clau, tot dient que "**mai no caminis pel camí traçat, ja que et conduirà únicament cap on els altres ja van anar**". Recerca, obrir vies, avançar, aprendre, experimentar i, si cal, sant tornem-hi...

I, ¿què és la llibertat? Vasta qüestió! Potser tan difícil de respondre com aquella altra, bíblicament coneguda, sobre què és la veritat, però en qualsevol cas Victor Hugo ens en dóna algunes pistes en aquesta cita: "**la llibertat és, en la filosofia, la raó; en l'art, la inspiració; en la política, el dret**". Torna a aparèixer, com un '*ritornello*' del capítol anterior, la inspiració, allò que hem convingut que és el moment d'esclat del geni.

Perquè com Thomas Hobbes, filòsof anglès especialista de la filosofia política, considero que "**un home lliure és aquell que, tenint força i talent per fer una cosa,**

no troba traves a la seva voluntat". Força, talent, voluntat...els mots s'acumulen i ens ajuden a conformar la noció de llibertat, de llibertat en i a través de l'acte creatiu.

Aquest procés de recerca de la llibertat, des de la llibertat de creació, s'ha de fer, com tot a la vida, amb il·lusió, perquè com ja va deixar escrit el gran pensador Blaise Pascal **"l'home té il·lusions com l'ocell ales. Això és el que el sosté"**. És, doncs, la il·lusió allò que ens sosté, però com les ales és alhora suficient i fràgil, i cal tenir com els ocells un gran mestratge per tal d'enlairar-se tot desplegant-les.

Per a fer-ho, per a treballar alhora en la fragilitat i en la il·lusió, ens cal confiança, els hi cal confiança als artistes. Perquè **"la confiança en un mateix és el primer secret de l'èxit"**, tal com deia l'assagista i poeta nord-americà Ralph Waldo Emerson, Una confiança que s'ha d'anar guanyant un mateix, i que implica un enfortiment interior, sabent però, com ens assenyala el poeta alemany Friedrich Gottlieb Klopstock, que **"aquell que té una opinió d' ell mateix, però depèn de l'opinió i els gustos dels altres, és un esclau"**. Per a estimar els altres i per a estimar la nostra feina, cal que primer ens estimem nosaltres mateixos. Molt sovint, per la realitat d'un treball molts cops solitari i pel dubte inherent a tota recerca, els artistes s'estimen poc a ells mateixos, podríem dir que tenen l'autoestima baixa, però sense confiança en un mateix, sense una autoestima suficient, quedem dependents dels altres i no podem assolir les cotes de llibertat que anhelem.

I, d'altra banda, també és cert que **"cada dia la vida et dona una nova oportunitat per recomençar, canviar i crear un destí diferent. I no és culpa de la vida si tu decideixes omplir aquest nou instant amb penes, rancors i pors del passat"**, tal com ens suggereix l'autora britànica de la saga *'Harry Potter'* Joanne K. Rowling. Per avançar, doncs, per trobar la llibertat, cal abandonar penes, rancors i pors del passat, perquè això és un llast que, com en el mite de Sisif, ens farà recular cada cop que vulguem avançar per la costa que ens porta a la llibertat. Cal recomençar, canviar i crear. Vet aquí la triada de l'acte artístic creatiu.

I, finalment, tal i com ja ho hem esmentat abans, tot això caldrà abordar-ho amb paciència, sense sulfuracions ni atzagaiades, sabent que l'empresa és llarga però que la recompensa és infinita. Sabent, com Benjamin Franklin -polític, científic, activista i un dels Pares Fundadors dels Estats Units d'Amèrica- que **" qui té paciència, obtindrà el que desitja"**; perquè tal i com ens indica el gran filòsof i escriptor ginebrí Jean-Jacques Rousseau **"la paciència és amarga, però els seus fruits són dolços"**.

Assaborim els fruits dolços de l'activitat artística creativa amb confiança i paciència, en el camí constant, il·lusionat, voluntari, canviant i fràgil de la recerca de la llibertat, perquè, de tota manera, considero, com el literat i músic bengalí i Premi Nobel de Literatura Rabindranath Tagore, que **"el bosc seria molt trist si només cantessin els ocells que millor ho fan"**. Tots tenim dret a l'expressió creativa, a espolsar-nos qualsevol tristor que ens impedeixi aportar el nostre pensament i la nostra acció al servei de l'art.

C. LA RECERCA DEL COMPROMÍS I DE LA LUCIDESA

Hem anat repetint al llarg d'aquest article que, descomptada la possessió d'unes aptituds determinades per a la pràctica de l'activitat artística, cal sobretot partir d'unes actituds per tal d'enfortir el procés creatiu. Hem valorat ja les actituds necessàries que ajuden en la recerca del geni i de la llibertat, i hem anat construir una escala amb paciència, imaginació, confiança, inspiració, il·lusionisme, voluntat, autoestima, etc. Ara, a aquests valors i actituds necessàries m'agradaria afegir la necessitat del compromís i de la lucidesa, la necessitat de ser conseqüents amb allò què es vol i com es vol i la necessitat de veure-hi clar sense abonar-se als llindars obscurs.

En una societat caracteritzada pel constant defugir de les responsabilitats individuals, per donar la culpa o per passar la culpa a tercers, per la recerca de la facilitat i per un individualisme atroç i eixorc, cal que els artistes defugin aquesta trista realitat social i presentin en públic i s'auto-convencin que cal el compromís personal, i col·lectiu si fos necessari, i que és millor la llum que les tenebres. Tot i que individualisme i tenebres hagin anat sovint lligades a l'estètica de *l'artiste maudit*, potser ja va sent hora de superar estereotips i infantilismes, per difícil que pugui semblar. Necessitem creadors compromesos i lúcids per obrir nous camins a unes societats profundament desorientades.

Necessitem gent atrevida que actuï des del compromís ferm, i que tingui clar, tal com afirmava Schopenhauer, que **"no és la dificultat la que impedeix atrevir-se, doncs és de no atrevir-se que ve tota dificultat"**.

Aquest compromís es basa també en el concepte de que **"creure possible alguna cosa és fer-la certa"**, tal com deia el poeta i dramaturg alemany Christian Friedrich Hebel. Que cal **"deixar de pensar en termes de limitacions per a començar a pensar en termes de possibilitats"**, tal i com reblava el clau Ferry Josephson, físic gal·lès i Premi Nobel de Física.

Perquè de fet, tal i com va establir Confuci fa centenars d'anys, **"si ja saps el què has de fer i no ho fas, llavors estàs pitjor que abans"**. És a dir cal decisió i feina un cop el cap ha estat establert. I aquesta feina s'ha de fer amb alegria i coratge, perquè, tornant a Ralph Waldo Emerson, sabem que **"mai no s'ha aconseguit res sense entusiasme"**.

I seguint aquest fil arribarem a Abraham Lincoln, qui fou President dels Estats Units d'Amèrica i qui va abolir l'esclavisme, quan establí que **"el compromís és el que transforma una promesa en realitat"**. No serveix de gran cosa restar en l'estadi de mera promesa, no serveix de res fer quasi gol, cal rematar les promeses i les jugades, cal rematar l'obra artística i cal fer-ho des de la base d'un compromís.

Un compromís que ens ha de permetre construir un futur, un futur però de l'estil del que descriu Victor Hugo quan diu que **"el futur té molts noms. Per als dèbils és l'inabastable. Per als temorosos, el desconegut. Per als valents és l'oportunitat"**. Per a guanyar el futur cal, doncs, ser valent, arriscar.

El futur no es pot aconseguir des d'un status quo confortable o des del *dolce far niente* o des de la crítica sistemàtica i improductiva. El futur es guanya aprenent, aprenent cada

dia, a la manera que sostenia el compositor i pianista anglès Edward Benjamin Britten, perquè **"aprendre és com remar contra corrent: quan es deixa, es retrocedeix"**. Cal remar, cal remar en la direcció correcta, cal remar sabent que **"l'esperança és el somni dels que estan desperts"**, com deia l'emperador Carlemany.

I parlant de Carlemany, també cal deixar ben establert que **"per a crear cal ser conscient de les tradicions, perquè per a mantenir les tradicions has de crear alguna cosa nova"**, Carlos Fuentes -l'escriptor mexicà- *dixit*. No hi ha progrés sense ruptura, però no hi pot haver transgressió sense fonaments. Encara que alguns ho pensin, cap artista no és alfa ni omega, simplement s'inscriu com una baula en el llarg rosari de les generacions, dels moviments dels estils, de les tècniques, etc., etc. Que la transgressió no faci perillar la necessària modèstia.

Que cada artista sapigui, com s'encarrega de recordar-nos l'escriptora belga d'expressió francesa Marguerite Yourcenar, que **"el nostre gran error és intentar obtenir de cadascú en particular les virtuts que no té, i menysprear el conreu de les que posseïx"**. No es pot tenir tot, encara que l'artista sigui un geni, i per això justament caldrà potenciar les bones aptituds i actituds que tingui. La resta és xerrameca o pèrdua de temps.

Per a que aquest programa sigui possible, cal que siguem lúcids, que l'artista sigui lúcid. I fer-ho d'acord amb el pensament de l'escriptor i psiquiatra nord-americà Morgan Scott Peck: **"els nostres moments de més lucidesa solen tenir lloc quan ens sentim profundament incòmodes, infeliços o insatisfets. Ja que, en aquest moments, empesos per la nostra insatisfacció, és quan sortim al camí fressat i comencem a explorar diferents maneres de fer una cosa o respostes més segures"**. O bé com ens indica, en una línia similar, el profund Sèneca: **"mai no es descobriria res si ens consideréssim satisfets amb les coses descobertes"**. És a dir, la recerca de la lucidesa des de la modèstia lúcida i des de la insatisfacció que nida en les ànimes creatives, en les ànimes que estan a la recerca d'oportunitats, a la recerca del compromís esperançat.

Resum i compendi d'actituds: atrevir-se, lucidesa, entusiasme, aprofitar les oportunitats, creure en les possibilitats, saber què cal fer i què es vol obtenir, ser conscients que s'és una baula, compromís, conrear els punts forts, esperança i voluntat d'aprendre. Tot està dit, només cal posar-s'hi.

D. ELS SOMNIS I LA RECERCA DE LA FELICITAT

Estic fermament convençut que sempre cal compromís i lucidesa, però també cal somniar, i cal somniar per a poder ser capaços de cercar i trobar la felicitat. Els artistes, com totes les persones, tenen dret a somniar i tenen dret a gaudir de la felicitat. Hi ha poques coses més tristes que topar-se amb artistes malcarats, negatius i amargats. I d'haver-ne, n'hi ha...i n'hi ha que ho fan veure perquè creuen que així semblen més artistes. Angelets!

Aquesta dialèctica entre el ser i l'aparentar, que no ens enganyem ha estat sempre present en el decurs de la història, es mostra amb tota la seva cruesa en el sector dels professionals de les Belles Arts, entre els artistes. I, en canvi, em semblaria més sa per a tots anar a la recerca del somni, com un sistema d'obtenció de la felicitat, o de la felicitat que es pot aconseguir.

Clar que per anar a la recerca del somni, potser cal primer tenir-ne de somnis, és a dir, plantejar-se ideals que ens facin més dignes, i fer-ho per elevació dels nostres sentiments i de la nostra acció. La felicitat no acostuma a presentar-se tota sola, la felicitat és un combat de tots els dies que cal fer lleugers d'esperit i lliures de massa lligams que ens sotmeten a una vida plana.

Franklin D. Roosevelt, qui fou també President dels Estats Units d'Amèrica, deia en aquest sentit, que **"el futur pertany a aquells que creuen en la bellesa dels seus somnis"**. No sembla una mala frase per a començar el nostre recorregut...

¿Quan es fan realitat els somnis? Takumi Nemoto, polític japonès, ens indica que **"els somnis es fan realitat quan tenim la convicció interna per a guiar-nos, la passió per a emocionar-nos i la disciplina per a executar les accions precises"**. Atenció! els somnis no són uns bolets que creixen del no-res i en el no-res. Els somnis cal regar-los amb convicció, passió i disciplina per tal que surin i es converteixin en realitats. No hi ha cap somni que es pugui realitzar si no hi posem aquesta feina al seu servei. Perquè tal com deia el periodista i escriptor William Longgood, guanyador del Premi Pulitzer, **"els somnis i la perseverança són una poderosa combinació"**. Vet aquí una altra paraula a afegir al llistat de les actituds: perseverança, o sigui, treballar de forma constant per tal d'aconseguir objectius clarament establerts.

Aquesta perseverança, ¿ens ha de fer més realistes, ha de fer que somnien de peus a terra (perdó per la imatge)? Doncs, em sembla que no. Com tampoc li semblava a l'escriptor William Faulkner, quan ens recomanava **"sempre somniar i apuntar més alt del que sabem que podem aconseguir"**. La vida de cada dia ja ens lliga de peus a terra, però els somnis han de servir per a enlairar-nos. I no gaire lluny d'aquest pensament, podem trobar a José Ortega y Gasset, pensador espanyol, quan afirmava que **"només és possible avançar quan es mira lluny, només es progressa quan es pensa en gran"**. És a dir, enlairats a mig camí de l'infinit!

Un contemporani de Roosevelt, el *premier* britànic Churchill, recomanava en aquesta línia, que cal **"viure àrduament, perquè si no tenim por de res ens somriurà el triomf"**. I el triomf en la vida, afegeixo, es trobar la felicitat. Però, ¿on és la felicitat?

Crec, com Aristòtil, que **"només hi ha felicitat on hi ha virtut i esforç seriós, la vida no és un joc"**. Un bon consell en una època que fa massa coses serioses al joc i a la sort...

I torno a formular la pregunta, ¿on és la felicitat?, i he trobat altres respostes. Com, per exemple, la de l'assagista americana Agnes Repplier, quan afirmava que **"no és fàcil trobar la felicitat en nosaltres mateixos, però no és possible trobar-la en un altre lloc"**. No hi ha dreces màgiques, no hi ha paradisos llunyans i perduts, no hi ha escapadòries senzilles. La felicitat cal trobar-la en un mateix, i cal treballar en aquesta línia. La felicitat no ens caurà del cel...tot i que potser hi sigui.

¿Quines serien unes possibles receptes per arribar al gaudi de la felicitat? Bé, n'hi han unes quantes, però ens centrarem en algunes idees que ens poden ser especialment útils.

Sempre he trobat molt suggerent en aquesta línia, la percepció del matemàtic alemany Johann Carl Friedrich Gauss, quan escriu que **"no és el coneixement, sinó l'acte d'aprenentatge; i no és la possessió, sinó l'acte d'arribar allà, allò que concedeix el major gaudi"**. Ho sigui, que la felicitat es troba i es construeix en el camí: en l'aprendre i l'avançar; i que, per contra, conèixer i posseir no ens hi apropen. La professora anglesa d'art clàssic Sorcha Carey ja havia establert que **"cal no confondre mai el coneixement amb la saviesa. El primer ens serveix per guanyar-nos la vida, la saviesa ens ajuda a viure"**. Gaudir de la saviesa és bo, però el coneixement pel coneixement, com a factor acumulatiu, no ens proporcionarà el gaudi ni ens ajudarà a viure. Quina gran lliçó de vida! La mateixa lliçó de vida que ens pot proporcionar Aristòtil, que ens parla i percudeix ja des de l'Antiguitat: **"la saviesa és un ornament en la prosperitat i un refugi en l'adversitat"**. Gran, molt gran! Pensament d'un savi per a il·lustració general.

I és arribats a aquest punt quan decidim apropar-nos als textos del novel·lista i poeta anglo-irlandès Oliver Goldsmith i hi llegim que **"qui només busca l'aplaudiment dels altres, posa la seva felicitat en mans alienes"**. Cosa que lliga amb l'aspecte de la humilitat necessària per a poder gaudir de la felicitat, que se situa lluny dels aplaudiments i de les parafernàlies. O sigui, treball intern, introspecció constant, humilitat i perseverança. És amb aquests elements que haurem d'anar bastint la felicitat, la felicitat de cadascú, que es pot irradiar però que és intransferible.

¿Té encara més condicions aquesta recerca de la felicitat? Doncs em sembla que sí, em sembla que encara hi podem afegir alguns matisos més. Un dels primers és que sempre cal entusiasme. A aquest propòsit he trobat una frase de l'assagista català Eugeni d'Ors, que diu que **"no hi ha al món pitjor fallida que la de l'home que ha perdut l'entusiasme"**. Rotundament orsiana, la frase ens col·loca en el punt just.

I al costat de l'entusiasme, la voluntat, segons una esplèndida cita del filòsof existencialista Jean-Paul Sartre, **"felicitat no és fer el que un vol sinó voler el que un fa"**. I al costat de l'entusiasme i de la voluntat, el Mahatma Gandhi hi afegeix l'harmonia: **"la felicitat esdevé quan allò que tu penses, dius i fas estan en harmonia"**. Ja tenim una triada, un trident filosòfic ofensiu i potent: entusiasme, voluntat i harmonia.

Aquest corpus que hem anat elaborant respecte de la felicitat, ¿té a veure amb l'èxit? ¿s'hi pot contraposar? A mi intuïtivament em sembla que no, però escoltem als savis.

Ralph Waldo Emerson, a qui ja hem citat altres vegades en aquest article, sosté que **"l'èxit consisteix en obtenir el que es desitja i la felicitat, en gaudir del que s'obté"**. Per tant, no sembla que estiguem jugant en el mateix terreny. Però Thomas Chalmers, pastor de l'Església d'Escòcia i economista polític, ens ho acaba d'aclarir, quan indica que **"la felicitat consisteix en tindre sempre quelcom que fer, algú a qui estimar i alguna cosa que esperar"**. L'èxit, certament, no va d'això, però és que la felicitat és molt més important i rica que l'èxit. La felicitat és quelcom que hem de conrear en un plebiscit diari per tal que romangui al nostre costat.

Per tal que això sigui així, cal entusiasme, voluntat, harmonia, estima, acció, esperança. No hi ha cap davantera com aquesta!

E. DE L'ESFORÇ COM A RECERCA

Repetidament al llarg d'aquest article he vingut escrivint de la importància de la implicació i de l'esforç. Res que es faci a la lleugera, res que es faci amb preses per tal d'enllestir ràpid, res que es faci per cobrir l'expedient no pot ser durador ni pot ser estèticament compromès.

Es parla sovint de la cultura de l'esforç. I és important que això es faci en una societat de cansats i de desmenjats. Veiem sovint exemples d'indolència i d'un cert deixar-se anar, d'irredentisme que, a cops, sembla pouar en sentiments multiseulars. I tot això només té un antídoto (bé, només té un antídoto que jo conegui), que es diu esforç. Un esforç que està fet de polsims de perseverança, de posar-s'hi cada dia, d'insatisfacció creativa, de ganes de millorar i d'esclat vital.

L'esforç és quelcom que està lluny de l'apalancament, de qualsevol ordre o circumstància; que està lluny de l'esperit d'aquells que creuen saber-ho tot; que està lluny de les cabòries dels envejosos i dels professionals de la maledicència respecte dels que tenen èxit en la seva vida personal o professional. L'esforç, per contra, està a prop de la dignitat, del treball, de la consciència positiva, de l'obra ben feta, de la perseverança, de l'entusiasme conscient i conseqüent, de la vida viscuda. És a aquest esforç, entès com a treball en positiu, que es referirà aquest capítol.

Ja Plutarc deia que "**el que facis sense esforç i amb prestesa, durar no pot ni tenir bellesa**". Un bonic vers que ens situa exactament al bell mig del tema i al voltant del qual intentarem anar edificant els continguts.

De fet, el genial Pablo Picasso deia més o menys el mateix, quan afirmava que "**la inspiració existeix, però ha de trobar-te treballant**". És a dir que, amb més de 2.000 anys de diferència entre Plutarc i Picasso, la conclusió és la mateixa: sense esforç, sense treball, sense constància res no pot durar ni ser bell. La cosa s'anima!

I s'anima tant, que ho reblarem amb dues cites prodigioses. Una és de Joseph Addison - assagista, poeta i polític anglès- de qui he llegit que "**res que s'aconsegueixi sense pena i sense feina és veritablement valuós**". I l'altra és de l'escriptor, poeta i filòsof anglès Gilbert Keith Chesterton, que ve a dir més o menys el mateix: "**si de veritat val la pena fer alguna cosa, val la pena fer-ho sigui com sigui**". Pena caldria traduir-ho per esforç en la cita d'Addison. Sense esforç és difícil que el resultat de la nostra feina tingui valor. Sense esforç en la feina, i en la feina artística inclosa, res no pot durar. Vet aquí uns pensaments dedicats a diletants i a artistes prêt-à-porter.

Això faria bona la frase del pare de la psicoanalítica, de Sigmund Freud, quan deia que "**he sigut un home afortunat; a la vida res no m'ha estat fàcil**". Tornem-hi! La facilitat, que quelcom sigui fàcil de fer no és, necessàriament, una condició de bon resultat, i pot ser l'antecedent d'una mena de deixar-se anar. Si més no, així ho considera, ingeniosament, Facundo Cabral -cantant i filòsof argentí-, quan escriu: "**no diguis no puc ni de broma, perquè l'inconscient no té sentit de l' humor, el prendrà seriosament, i t'ho recordarà cada vegada que ho intentis!**". Fins i tot per prendre's un mateix seriosament ens cal humor del bo, de l' humor que ens vivifica.

En aquesta mateixa línia de l'humor intel·ligent hi caldria inscriure la frase d'un altre *premier* britànic, Harold Macmillan, quan deia que "**hauríem d'utilitzar el passat com a trampolí i no com a sofà**". Però, afegiran alguns (o molts): s'hi està tan bé al sofà!...i costa tant aixecar-se!..., bé, per si a algú li abelleix, tornem a parlar de l'esforç, no sigui que la mandra apoltronada ens venci.

Perquè l'esforç és a la base de l'èxit. Així ho considerava l'escriptor i artista nord-americà Elbert Green Hubbard quan escrivia que "**una mica més de persistència, una mica més d'esforç i allò que semblava un fracàs sense esperança esdevindrà un èxit gloriós**". I una altra paraula clau: persistència. Sense persistència hi pot haver tàctica, hi pot haver un èxit momentani, hi pot haver un esclat fulgurant, un foc d'artificis. Però amb perseverança es pot bastir una carrera amb fonaments, es pot construir una estratègia, es pot fer una obra sòlida, es pot construir una reputació. Lamentablement, en la nostra societat en general, i en el món artístic en particular, hi ha molt tacticisme, molta xispa que s'autoconsumeix, molt divisme de focs d'artifici.

I aquesta perseverança no és només una acumulació de forces, perquè en paraules de Victor Hugo, "**a ningú no li falten forces; el que a moltíssims els falta és la voluntat**". Vet aquí una altra paraula de les que ajuden a cimentar la casa de l'intel·lecte i de la creació: voluntat. Voluntat per aprendre, voluntat per aplicar, voluntat de reforma, voluntat de treballar-se interiorment. Us proposo ara algunes cites en aquesta línia.

De la voluntat per aprendre n'han escrit il·lustres pensadors, com ara el filòsof Friedrich Nietzsche quan afirmava que "**únicament el que fa, aprèn**". Però també hem de recórrer aquí al llegat de Confuci, qui sàviament ens indicava que "**m'ho van explicar i ho vaig oblidar; ho vaig veure i ho vaig entendre; ho vaig fer i ho vaig aprendre**". És imprescindible aquest lligam entre fer i aprendre, perquè de braços creuats s'aprenen poques coses; amb passivitat vital no s'aprèn pràcticament res (res que no sigui continuar en l'ociositat); mirant el sostre del taller és difícil avançar en el fer i en l'aprendre, i sense aprendre, sense la disposició a aprendre, no hi pot haver progrés. Tot i que també caldria prendre en consideració en aquesta línia la frase del dibuixant nord-americà Will Eisner: "**tots els professionals han d'ensenyar en algun moment de la seva carrera ja que estan obligats a transmetre el que han après**". Mestratge obliga! La qual cosa significa considerar als artistes com a transmissors, com a depositaris i relleus del seu saber.

Que ja deia el gran pensador, escriptor i poeta Johann Wolfgang Goethe que "**no n'hi ha prou amb saber, cal també aplicar. No és suficient voler, cal també fer**". I les cites es van acumulant en la mateixa línia: cal fer; cal anar-hi; cal aprendre; cal intentar-ho i, potser, equivocar-se; però sense l'encert i l'error no hi pot haver avenç en la creació artística, ni en qualsevol ordre de la vida.

I aquest esforç perseverant, aquesta necessitat d'aplicar, aquesta voluntat d'aprendre s'han de dur a terme sense queixar-se d'allò que podia ser i no és. Cal afrontar aquests processos lleugers d'equipatge i sense càrregues mentals paralitzadores. Cal fer-ho de la manera que ens assenyala Wayne Dyer, el rei dels llibres d'auto-ajuda: "**deixa de concentrar-te en el que no tens i pren estima per tot allò que tu ets i tot el que tens**". Deixa de fer el ploramiques, deixa de pensar en quimeres plusquamperfectes i aboca't a la feina, crea, avança, embruta't, compara't, comparteix...però avança!

Això, aquest procés de millora continua, ¿pot fer-se sense dificultats? Doncs bé, la resposta és no, i és no perquè ens agraden les situacions de confort, perquè ens agraden les rutines, perquè ens agrada molt queixar-nos dels altres i del món al voltant nostre, perquè el combat suposa sacrifici i perseverança, i s'està tan bé pensant que la culpa és sempre dels altres...però el problema és que, tot i considerant tots aquests aspectes com bastant inherents a la condició humana, la solució no sortirà per aquí. I no sortirà d'aquest pensament nihilista i acomodat perquè com ha escrit el crític d'art anglès John Ruskin, **"la qualitat mai no és un accident, sempre és el resultat d'un esforç de la intel·ligència"**. I necessitem qualitat com el pa que mengem! Nedem en l'abundància quantitativa de quasi tot, però ens manca qualitat intrínseca. Una qualitat que busca i necessita esforç, perseverança, ganes de combatre per l'excel·lència de forma intel·ligent. Tot i que això, i ho sé per experiència, no és gens fàcil, perquè com deia el gran escriptor i artista francès Jean Cocteau **"formar-se no és gens fàcil; però reformar-se ho és encara menys"**. I tant!, però necessitem reformes perquè la nostra distribució interna i el nostre sostre necessiten sovint reparacions i postes al dia.

I, ¿cóm hem d'afrontar aquestes reformes, aquesta recerca de la qualitat, aquest esforç perseverant? Doncs, a la manera de Baltasar Gracián, escriptor i filòsof jesuïta espanyol, quan recomanava que cal **"posar un gram d'audàcia en tot el que facis"**. Si més no, un gram!

En definitiva, considero, com el poeta català Miquel Martí i Pol, que **"el que compta és l'esforç de cada dia, compartint tenaçment amb els qui creuen que cada gest eixampla l'esperança, que cap dia no es perd per als qui lluiten"**. No es pot dir més ni millor.

F. ÈXIT I FRACÀS

Molt hem parlat al llarg d'aquest article sobre l'èxit i el fracàs. Ha estat un tema recurrent que ha anat sortint aquí i allà, com si anés salpebrant el text. I és que en qualsevol tipus de recerca, i també en el camp de l'activitat artística, es donen situacions d'èxit i de fracàs. Èxit i fracàs són situacions inherents a la vida, a la condició humana i hom les va trobant contínuament al llarg de la vida. A vegades són dues cares de la mateixa moneda, que qualsevol element extern pot fer decantar en un sentit o en un altre.

És conegut l'axioma segons el qual la victòria, o l'èxit, té molts pares i, en canvi, el fracàs no en té cap. I això, com és fàcilment comprovable, no té cap sentit perquè tant l'un com l'altre tenen no només pare, sinó a vegades famílies senceres. Clar que en una societat en què la recerca de l'èxit, habitualment a qualsevol preu i passant per sobre del què sigui, sembla tenir efectes exponencialment potenciadors, no es vol admetre la possibilitat del fracàs.

Tot i que en una societat malaltissa com la nostra, a vegades no està ben vist que algú tingui èxit, perquè ja se sap que hi ha pocs virus tan expandits, i sense vacuna universal, com l'enveja. Parlant d'enveges i vanitats, cal constatar que el camp dels creadors artístics n'està particularment ben farcit.

Per a relligar el tema amb el capítol anterior, ve a tomb reproduir una de les màximes més encertades de Sòfocles: "**l'èxit és dependent de l'esforç**". I en aquest sentit, potser també pot ser bo continuar el discurs amb una cita de Thomas Edison, quan deia que "**els que asseguren que quelcom és impossible, no haurien d'interrompre als qui ho estem intentant**". Sàvies paraules, especialment dedicades a aquells que tenen com a especialitat el no fer ni deixar fer, una altra gran i expandida peculiaritat estesa a casa nostra.

¿Cóm s'aconsegueix l'èxit? Evidentment, hi ha moltes teories al respecte, però no en deu d'haver cap de definitiva, puix que continua sent difícil d'adquirir. S'hi aproxima força, en termes realistes, Jean-Pierre Sergent, artista franco-americà, quan afirma que "**l'èxit no s'aconsegueix només amb qualitats especials. És sobretot un treball de constància, de mètode i d'organització**". L'èxit va doncs lligat a la constància, a l'existència de mètode i a l'existència d'una determinada organització, i no va lligat a una suposada condició de superheroï. Prenguem-ne nota! I prenguem nota també de la impecable cita de Winston Churchill quan afirma que "**l'èxit és aprendre a anar de fracàs en fracàs sense desesperar**". Caram quin all-i-oli més ben lligat! O el nexa d'unió entre èxit i fracàs, la fulla fina.

Tot i que també és cert que en la mateixa línia, podríem esmentar la frase de C. C. Cortez -poeta, artista gràfic, muralista i activista polític dels Estats Units- en el sentit que "**s'arriba a l'èxit convertint cada pas en una meta i cada meta en un pas**". Poc a poc, potser, però de forma constant i sostinguda i amb objectius clars. Tal i com ho escrivia també qui fou primer ministre britànic, Benjamin Disraeli: "**el secret de l'èxit és la constància en el propòsit**".

Constància que ha d'anar lligada al fet d'esperar l'ocasió i aprofitar-la. El mateix Disraeli així ho considerava quan declarava que **"l'èxit en la vida d'un home rau en preparar-se per a aprofitar l'ocasió quan se li presenti"**. Està sempre amatent, amb els ulls ben oberts i disposats a donar la batalla, perquè ja deia Richard Brinsley Sheridan, poeta i autor dramàtic irlandès, que **"la forma més segura de no fallar és estar determinat a tenir èxit"**. Preparar-se, aprofitar les oportunitats, determinació, vet aquí les claus d'un possible èxit.

Amb quina actitud cal anar a la recerca de l'èxit? Segons el baró de Montesquieu, **"per a obtenir èxit en el món, cal semblar boig i ser savi"**...i tots pensem, immediatament, en alguns artistes, sobretot en alguns artistes contemporanis... però això no invalida el precepte del baró. I més encara si es tenen en compte les paraules de l'escriptor francès Albert Camus, en el sentit que **"l'èxit és fàcil d'obtenir; el difícil és merèixer-ho"**. Expressions per a reflexionar, introspecció a la vista...

La clau inversa de l'èxit és el fracàs, si més no en la concepció del director cinematogràfic Woody Allen, quan afirma que **"no conec la clau de l'èxit, però la clau del fracàs és complaure a tothom"**. Vinga, un altre maó per aixecar la paret! Lliçons de realisme social. Com ho són també els pensaments del crític literari francès Charles Augustin Sainte-Beuve (**"l'èxit consisteix a vèncer la por al fracàs"**), de Sir Winston Churchill (**"l'èxit és la capacitat d'anar d'un fracàs a un altre sense perdre l'entusiasme"**) i del magnat John D. Rockefeller (**"llevat que creguem en nosaltres mateixos, ningú no ho farà, aquest és el consell que condueix a l'èxit"**). Més munició per a la reflexió!

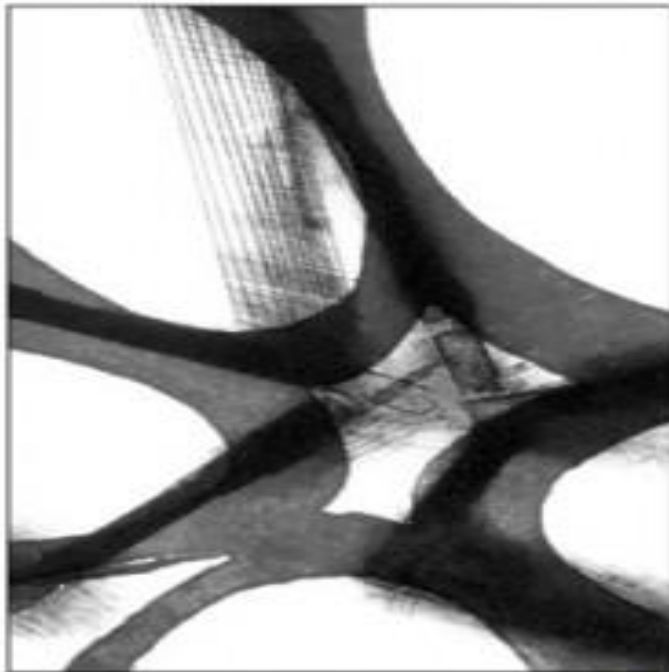
Però fins i tot el fracàs, l'altra cara de la moneda, cal que es prengui amb una determinada actitud, que si no pot ser del tot positiva, caldria que no fos descaradament negativa. Considero, com l'industrial americà Henry Ford, que **"el fracàs és només l'oportunitat de començar de nou de forma més intel·ligent"**. O com deia l'autora i activista política nord-americana Helen Keller, **"el moment de conquerir el cim no seria ni la meitat de preciós si no hi hagués valls fosques per travessar"**.

I per acabar dos frases molt similars però que ajuden a centrar-se i a no perdre's pels entorns de la depressió o del tant-se-me'n-dóna. La primera és del poeta espanyol José María Gabriel y Galán que deia **"mai no és definitiu l'èxit ni perenne el fracàs"** (brutal lliçó de realisme i humilitat), i la segona, un altre cop, del *premier* Winston Churchill, **"l'èxit no és definitiu, el fracàs no és fatídic. El que compta és el valor per a continuar"**.

Per a cercar i obtenir l'èxit cal coratge. Un coratge del tipus del que ens vol encomanar el dramaturg irlandès George Bernard Shaw en aquesta magnífica cita: **"només triomfa al món qui s'aixeca i cerca les circumstàncies; i les crea si no les troba"**. Coratge, senyores i senyors, coratge! Viure dempeus, treballar dempeus, crear dempeus.

Resumint aquest capítol: coratge, saviesa, recomençar, continuar, determinació, esforç, constància, mètode i organització. Vet aquí les actituds que ens poden conduir cap a l'èxit. Cap a l'èxit atemporal.

Que així sigui! Amb il·lusió!

COL·LECCIÓ
GELONCH
VILADEGUT